

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával. Projekt azonosító:
EFOP-3.4.3-16-2016-00014

BEVEZETÉS A *LÉT ÉS IDŐ* OLVASÁSÁBA

Dr. habil. Krémer Sándor

II. TÉMA: Heidegger útja a *Lét és idő*hez. *Lét és idő* – Bevezetés. Első fejezet

Martin Heidegger (1889-1976) a 20. század egyik legjelentősebb filozófusa. Szegény katolikus családból származott, és egyrészt tehetségének, másrészt egyházi ösztöndíjaknak köszönhetette tanulmányi lehetőségeit. Rögzítsük először évszámokban a fiatal Heidegger életútját:

1889	szeptember 26: megszületik Martin Heidegger MeBkirch város egyik bognármesterének, Friedrich Heideggernek (1851. 08. 07. – 1924. 05. 02.) és Johanna Heideggernek (született Kempf; 1858. 03. 21. – 1927. 05. 03.) a gyermekeként.
1903-1906	a konstanzi gimnázium diákja
1906-1909	egy másik gimnázium tanulója, Freiburg im Breisgauban
1909-1911	teológiai tanulmányokat folytat az egyetemen, Freiburg im Breisgauban
1911-1913	filozófiai, szellemtudományi és természettudományi tanulmányokat folytat az egyetemen Freiburg im Breisgau
1913	Schneidernél és Rickertnél doktorál a „Die Lehre vom Urteil im Psychologismus” című disszertációjával
1915	habilitál az egyetemen, Freiburg im Breisgauban a „Die Kategorien- und Bedeutungslehre des Duns Scotus
1915-1918	katonai szolgálat
1917	házasságkötés Elfride Petriverl
1919	Jörg fiának születése
1920	Hermann fiának születése
1922	a „kunyhó” („Hütte”) megépítése a Fekete-erdőben, Todtnaubergben
1923	meghívás a marburgi egyetemre, ahol 1928-ig marad; „Dasein und Wahrheit” című előadásának megtartása a kölni Kant Társaságban Max Scheler meghívására
1926	„Begriff und Entwicklung der phänomenologischen Forschung” című előadás tartása a

Marburgi Filozófiai Baráti Körben december 4-én

1927 a *Sein und Zeit* (*Lét és idő*) megjelenése

1928 egyetemi rendes professzorként történő meghívása a freiburgi egyetem filozófia tanszékére, Edmund Husserl utódaként

Heidegger számos szellemi hatás érte egyetemi évei alatt. Ahogy azt olvasmányjegyzékeiből tudjuk, már teológushallgatóként olvasta Hegelt és Schellinget, Nietzsche *Wille zur Macht*-jét, Kierkegaard és Dosztojevszkij műveit, valamint Rilke és Trakl költészetét. A szellemi hatások közül azonban négyet érdemes külön kiemelni:

- a létproblematikát;
- a katolicizmust;
- az életfilozófiai és hermeneutikai hatást, valamint
- a husserli fenomenológiát

A LÉTPROBLEMATIKA:

Heidegger már 1907-ben olvasta F. Brentano 1862-es disszertációját, *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles* (A létező többféle jelentése Arisztotelésznél), amelynek címlapján a következő Arisztotelész-idézet szerepelt: „A létező (létére tekintettel) többféle módon nyilvánul meg”. Ez az első találkozás a létproblematikával Heidegger egész életében meghatározó maradt. Akár azt is mondhatjuk, hogy egész életében egyetlen kérdés foglalkoztatta (mint a jelentős filozófusokat általában): a létkérdés!

Mi az, ami felkeltette Heidegger érdeklődését? Az az Arisztotelésztől eredő tradicionális felfogás, miszerint a lét különböző módokon juthat kifejezésre: mint tulajdonság, mint lehetőség és valóság, mint igazság, mint a kategóriák sémája, stb. Ha a lét valóban többféleképpen nyilvánulhat meg, akkor - ezt kérdezi Heidegger - mi a lét egyszerű jelentése, ami e sokféle megnyilvánulás egységét biztosítja? - Sok évnek el kellett azonban még telnie, számos szellemi találkozásnak meg kellett még történnie (Husserl, Dilthey, stb.), hogy Heidegger ebből a létproblémával való első találkozásból kiindulva megalkossa saját filozófiáját.

A KATOLICIZMUS:

Mint tudjuk, Heidegger katolikus családban nőtt fel, és a katolikus egyház ösztöndíjainak segítségével folytatta tanulmányait. Egyetemi évei alatt azonban, elsősorban filozófiai megfontolások hatására, 1919-ben áttért az evangélikus hitre, mivel a katolikus dogmatika szigorúsága nem tett számára lehetővé bizonyos teoretikus újításokat (a történelem újfajta értelmezését, stb.). A fiatal Heidegger életében valószínűleg ez a változás jelentette a legnagyobb fordulatot, mivel ekkor vált teológushallgatóból filozófussá (vö. Krémer 2001). Heidegger végleg szakított a neotomista teológiával, és a filozófia felé fordult. Ezt igazolja az 1919. I. 9-i ún. Krebs levél egyik részlete is: „Ismeretelméleti belátások, melyek átnyúltak a történeti megismerés területére, problematikussá és elfogadhatatlanná tették számomra a katolicizmus rendszerét - ám nem a kereszténységet és a metafizikát (ez utóbbit persze új értelemben).” (Vö. Fehér 1992, 57. o.)

AZ ÉLETFILOZÓFIAI ÉS A HERMENEUTIKAI HATÁS:

Heideggernek a teóriától a faktikus élethez fordulását elősegítette megismerkedése W. Dilthey (1833-1911) életfilozófiájával a tízes évek végén. Dilthey, látva a hegeli történetfilozófia válságát, a szellemtudományok életfilozófiai megalapozására törekedett. Ő, mintegy Kantra utalva, a történelmi ész kritikáját akarta végrehajtani. Ha ugyanis kétségbe vonjuk a hegeli világszellem létét, akkor felmerül a kérdés: „Mi teszi egyáltalán lehetővé a társadalmi-történelmi, azaz a szellemtudományi megismerést?” Vagyis a szellemtudományok megalapozhatósága válik kérdésessé!

Dilthey először arra tett kísérletet, hogy a megismerés szubjektumát, azaz a pusztán intellektuális lényként felfogott embert, az „akáró, érző, megjelenítő” lényként megragadott eleven emberrel váltsa fel. Elgondolása szerint az emberi alkotások belső folyamatok, a lelki élet kifejeződései, és ezért csak a lelki élet egészébe való

belehelyezkedéssel érthetők meg. Ily módon a szellemtudományok alapja nem az elvont megismerés szubjektuma, hanem ez az akaró, érző, elképzelő lény lett volna.

E törekvés következtében vált fontossá Dilthey számára az élet mint alaptény, amelynek a filozófia kiindulópontját kell képeznie, és az általa megalkotni szándékozott új pszichológia, ami ezt (az élet alaptényét) megragadja. A pszichológia azonban nem képes elviselni a szellemtudományok alapjaként ránehezülő terhet, mert a lelki folyamatok, a belső lelki állapotok nem hozzáférhetők a tudomány számára. Ekkor (az 1890-es években) Dilthey felhagyott a pszichologista megközelítéssel, és bekövetkezett nála egy antipszichologista fordulat: Dilthey a megértés-értelmezés, azaz a hermeneutika felé fordult. Híres 1900-ban tartott akadémiai előadásában („A hermeneutika keletkezése”), már a hermeneutikát tekintette a szellemtudományok alapjának.

Mindennek hatására alkotta meg Heidegger az 1920-as évek elején az ún. fakticitás hermeneutikáját, ami egyrészt egy új filozófiai hermeneutikának tekinthető a tradicionális hermeneutikához képest. Másrészt pedig már ezekben a szövegekben találkozhatunk az *idő* és a *halál* fenoménjének analízisével.

A HUSSERLI FENOMENOLÓGIA:

Heidegger 1911-ben lemondott arról, hogy papi hivatásra készüljön (ettől kezdve csak filozófiát és természettudományokat hallgatott a freiburgi egyetemen), de 1916-ig, Husserl megérkezéséig még katolikus világnézetfilozófusnak készült. 1916-ig Heidegger nem több mint a tehetséges diákok egyike. 1916-tól azonban Husserl követője lesz, de a rá jellemző módon, amint alaposan elsajátította a mester fenomenológiáját, már kritika alá is vetette, és át is alakította. Husserl fenomenológiájának kritikai elsajátításával Heidegger mindenesetre a német transzcendentálfilozófusok Kanttal kezdődő sorába lépett.

Heidegger már 1909-ben olvasta Husserl korai főművét, a *Logische Untersuchungen*-t, de természetesen ekkor még „kellő előkészületek nélkül” (Fehér 1992, 19). 1916-tól azonban magától Husserltől kap segítséget a mű értelmezéséhez, amit tehetséges diákjaival külön is elvégez.

Heidegger Husserl-kritikája:

- Heidegger szerint a Dasein-t (ahogy Heidegger az ember egzisztenciális szerkezetét nevezi¹) elsődlegesen nem a világhoz való megismerési viszony, nem valamiféle teoretikus beállítottság jellemzi, hanem egy gyakorlati viszonyulás, amit ő a világban-benne-lét fenoménjében ragad meg. Husserlnél viszont már a „természetes beállítódás” is teoretikus megközelítést takar, mert az európai filozófia és teológia metafizikai tradíciója által meghatározott. Ez a metafizikai beállítottság a hétköznapi embernél is megtalálható (pl. a vallás és egyáltalán a nyelv metafizikát közvetítő szerepe révén!), nemcsak a filozófusoknál. Ezért radikálisabb Heidegger nemcsak Husserlnél, de minden korábbi filozófiai antropológia alkotójánál is!

- Heidegger elfogadja Husserl fenomenológiájának jelmondatát: „Zurück zu den Sachen selbst!” („Vissza a dolgokhoz!”), de mesterénél sokkal radikálisabban értelmezi azt. Szerinte a „dolog maga” nem a *fenomén*, nem az *intencionális tudat* vagy a *transzcendentális én*, hanem a *lét*!

- Foglaljuk össze röviden Husserl és Heidegger fenomenológiájának viszonyát:

Hasonlóságok:

- fenoménekben gondolkodnak;
- transzcendentális filozófiát művelnek;
- a fenomenológia mindkettőjüknél eredettudomány: „Vissza a dolgokhoz!”

Különbségek:

- Husserlnél tudat-intencionalitást, míg Heideggernél tapasztalat-intencionalitást találunk;
- Mást értenek már a *fenomén* alatt is: Husserlnél a fenomén az intencionális tárgy megjelenése a tudatban, Heideggernél pedig a létező megjelenése a tapasztalatban, a megélt, tapasztalati jelentés, jelentőség;
- Más-más az apriorizmus módszere is: Husserlnél ez matematikai-logikai konstrukció, míg Heideggernél hermeneutikai apriori;
- Más az eredet is: Husserlnél az ideális tárgyak mint jelentések vagy a transzcendentális ego, míg Heideggernél maga a dolog - mint láttuk - a lét fenoménje.

¹ A metafizikai hagyomány tartalma ugyanis csak a metafizikai nyelvezettel együtt tolható félre. Nemcsak Heideggernél, hanem általában is állítható, hogy egy új filozófiai beállítottság, egy új paradigma csak új nyelvezetben, új fogalmi apparátusban fejeződik ki. Amíg nincs új nyelv, új fogalmi rendszer, addig a többi ember számára nem létezik az új beállítottság: a régi fogalmak ugyanis a régi jelentéseket és asszociációkat ébresztik bennük. Ezért végső soron minden jelentős filozófus egyúttal szótáralkotó is (Descartes, Kant, Hegel, stb.), ahogy Richard Rorty fogalmazott.

Ezek a szellemi hatások már a *Lét és idő* Bevezetésében is tetten érhetők, de ezek elemzése már a videoleckékben történik. Azok jobb megértése érdekében itt is megadjuk a **Bevezetés címét**, és a II. illetve a III. témához tartozó paragrafusok címeit, hiszen ezen a szinten már a címeket is alapos gonddal alkotják meg a filozófusok.

A LÉT ÉRTELMÉRE IRÁNYULÓ KÉRDÉS FELVETÉSE

Első fejezet: A létkérdés szükségessége, struktúrája és elsőbbsége

- 1.§. A létre irányuló kérdés kifejezett megismétlésének szükségessége
- 2.§. A létre irányuló kérdés formális struktúrája
- 3.§. A lét kérdésének ontológiai elsőbbsége
- 4.§. A lét kérdésének ontikus elsőbbsége

Második fejezet: A létre irányuló kérdés kidolgozásának kettős feladata. A vizsgálat módszere és vázlata

- 5.§. A jelenvalólét ontológiai analitikája mint a horizont hozzáférhetővé tétele az általában vett lét értelmének interpretációja számára
- 6.§. Az ontológiatörténet destrukciójának feladata
- 7.§. A vizsgálat fenomenológiai módszere
 - A) A fenomén fogalma
 - B) A logosz fogalma
 - C) A fenomenológia előzetes fogalma
- 8.§. Az értekezés felosztása” (LI 749. o.)

További olvasmányok:

- Heidegger, M.: *Lét és idő*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1989. (A továbbiakban ennek a kiadásnak az oldalszámaira hivatkozom LI rövidítéssel, és ez tartalmazza Fehér M. István alapvető jelentőségű előszavát is. De tudnunk kell, hogy létezik az alább látható, újabb magyar kiadás is.)
- Heidegger, M.: *Lét és idő*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007.
- Kisiel, Th.: *The Genesis of Heidegger's BEING and TIME*. Los Angeles – London, University of California Press, 1995.
- Fehér M. István: *Martin Heidegger. Egy XX. századi gondolkodó életútja*. Budapest, Göncöl, 1992.
- Safranski, R.: *Egy némethoni mester. Heidegger és kora*. Budapest, Európa Kiadó, 2000.
- Krémer Sándor: *Miért vált Heidegger Heideggerré?* Kolozsvár, Librarius Kiadó 2001.
- Ullmann Tamás: „Martin Heidegger.” In: Boros Gábor (szerk.): *Filozófia* (Akadémiai Kézikönyvek), Budapest, Akadémiai, 2007, 1017-1029. ISBN: 9789630584869

Ellenőrző kérdések:

1. Heidegger mikor adta fel teológusi terveit, és mikor vált filozófussá?
2. Melyek az alapvető hasonlóságok és különbségek Husserl és Heidegger fenomenológiájában?